

УДК 346.546:341.17

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.193>

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОМІНУВАННЯ НА РИНКУ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Табачук Н.П.,

*аспірант кафедри порівняльного і європейського права**Навчально-наукового інституту міжнародних відносин**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ORCID: 0000-0002-1819-5593

e-mail: tabachuk.nazarii@gmail.com

Табачук Н.П. Актуальні тенденції розвитку вітчизняного правового регулювання домінування на ринку у світлі євроінтеграційних процесів.

Стаття присвячена дослідженню основних вітчизняних законодавчих ініціатив, спрямованих на удосконалення правового регулювання домінування на ринку, із урахуванням *acquis* Європейського Союзу. У статті відображено основні аспекти другого етапу реформи законодавства про захист економічної конкуренції, яка зокрема стосується внесення змін до матеріальних норм права, предметом регулювання яких є домінування суб'єктів господарювання на ринку. Також приділено увагу іншим актам Антимонопольного комітету України, які нараз перебувають в процесі розробки та спрямовані на удосконалення підходів до визначення відповідного ринку у певних сферах. Встановлено, що пропонувані зміни спрямовані лише на закріплення на рівні Закону України «Про захист економічної конкуренції» формулювань прикладів зловживань, які містяться у статті 102 Договору про функціонування Європейського Союзу. Водночас, окреслено потенційний вплив вказаних змін на правозастосовну практику Антимонопольного комітету України, а також обґрунтовано доречність змін до статті 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» через призму вітчизняної практики стосовно доведення зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку суб'єктів господарювання у розрізі кваліфікацій, які наведено у статті 13 Закону «Про захист економічної конкуренції». Також автором приділено увагу питанням імплементації положень законодавства Європейського Союзу стосовно структурних та поведінкових зобов'язань, а також періодичних штрафних платежів за їх невиконання після спливу строку, шляхом їх закріплення у профільних законах України «Про Антимонопольний комітет України» та «Про захист економічної конкуренції».

Крім того, у статті відображено основні тенденції у підходах Європейської Комісії до порогових показників домінування на ринку. Автором наголошено на необхідності подальшого здійснення реформування в контексті статті 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» через призму правозастосовної практики Європейської Комісії, відображеної як в існуючих актах «м'якого» права ЄС, так і в тих, що перебувають у процесі розробки.

Ключові слова: право Європейського Союзу, Угода про асоціацію, домінуюче становище, Європейська Комісія, конкуренційне право, конкуренція.

Tabachuk N.P. Current trends in the development of domestic legal regulation of market dominance in the light of European integration processes.

The article is devoted to the study of the main domestic legislative initiatives aimed at improving the legal regulation of market dominance, taking into account the European Union *acquis*. The article reflects the main aspects of the second stage of the reform of the legislation on the protection of economic competition, which in particular concerns amendments to the substantive norms of law, the subject of regulation of which is the dominance of undertakings in the market. Attention is also paid to other acts of the Antimonopoly Committee of Ukraine, which are currently in the process of development and are aimed at improving approaches to determining the relevant market in certain areas. It has been established that the proposed changes are aimed only at consolidating at the level of the Law of Ukraine "On the Protection of Economic Competition" the formulations of examples of abuses contained in Article 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union. At the same time, the potential impact of these changes on the law enforcement practice of the Antimonopoly Committee of Ukraine is outlined, and the relevance of the changes to Article 13 of the Law of Ukraine "On Protection of Economic Competition" is substantiated through the prism of domestic practice regarding proving

abuse of monopoly (dominant) position in the market by undertaking in terms of qualifications, which are given in Article 13 of the Law "On Protection of Economic Competition". The author also pays attention to the issues of implementing the provisions of the European Union legislation regarding structural and behavioral remedies, as well as periodic penalty payments for their non-fulfilment after the expiration of the term, through their enshrining in the laws of Ukraine "On the Antimonopoly Committee of Ukraine" and "On Protection of Economic Competition".

In addition, the article reflects the main trends in the European Commission's approaches to the market dominance thresholds. The author emphasises the need for further reforms in the context of Article 12 of the Law of Ukraine 'On Protection of Economic Competition' through the prism of the European Commission's law enforcement practice reflected in both existing EU soft law acts and those under development.

Key words: European Union law, Association Agreement, dominance, European Commission, competition law, competition.

Постановка проблеми. У статті 254 сторони Угоди про асоціацію узгодили, що зловживання домінуючим становищем є несумісним із цієї угодою у тій мірі, у якій вони можуть вплинути на торгівлю між сторонами. Крім того, ще до укладення Угоди про асоціацію у Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 року [1] наголошувалось на важливості гармонізації законодавства про захист економічної конкуренції з європейським законодавством у відповідній сфері з метою розв'язання проблем та причин, пов'язаних з низьким рівнем конкуренції. Наразі завершено першу фазу реформи вітчизняного конкуренційного законодавства, яка ознаменувалась прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» [2], який набрав чинності на початку 2024 року. Водночас, наразі постає питання щодо подальшого реформування законодавства про захист економічної конкуренції з урахуванням *acquis* ЄС, у зв'язку з чим вбачається доцільним дослідити питання актуальних законодавчих ініціатив до проведення другого етапу реформи вітчизняного конкуренційного законодавства в контексті правового регулювання домінування на ринку.

Мета дослідження полягає у проведенні аналізу та оцінки основних вітчизняних законодавчих ініціатив, пов'язаних з правовим регулюванням домінування на ринку, із урахуванням *acquis* ЄС, а також у виробленні пропозицій, спрямованих на удосконалення правового регулювання домінування на ринку.

Стан опрацювання проблематики. Питання приведення вітчизняного конкуренційного законодавства у відповідність із *acquis* ЄС торкались праці таких вітчизняних вчених, як Ю. Акіменко, О. Бакалінська, А. Бояр, Т. Вовк, А. Гладштейн, Н. Горбаль, В. Грудницький, С. Романишин, У. Когут, К. Смирнова, В. Форманюк, Р. Харитонов та інші. Водночас, з огляду на те, що стаття 256 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [3] не містить в переліку *acquis* ЄС, відповідно до яких Україна наближує своє конкуренційне законодавство про конкуренцію та правозастосовну практику, актів, пов'язаних з питаннями домінування на ринку (окрім Регламенту ЄС про злиття та Регламенту № 1/2003), вітчизняна наукова література здебільшого спрямована на висвітлення проблематики європеїзації інституційних та процедурних аспектів застосування законодавства про захист економічної конкуренції, а також питань стосовно імплементації актів ЄС щодо концентрації та узгоджених дій суб'єктів господарювання. При цьому, як зазначає Смирнова, вказана вище стаття слугує основою для транспозиції як матеріальних норм права ЄС так і правозастосовної практики [4]. Водночас, у вітчизняному академічному колі порушувалось питання щодо необхідності гармонізації, зокрема термінологічної, поняття домінуючого становища [5], яке використовується у статті 102 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЕС), задля усунення колізії в тлумаченні термінів «домінуюче» та «монопольне» становище, які містяться у статті 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Виклад основного матеріалу. За результатами аналізу внесених змін до профільних Законів України «Про Антимонопольний комітет України» та «Про захист економічної конкуренції» (далі – Закон), можна виділити основні здобутки першого етапу реформи вітчизняного конкуренційного законодавства: (i) встановлення строків розгляду справ, які у сукупності не повинні перевищувати п'яти років; (ii) вдосконалення процедури *leniency*; (iii) впровадження процедури врегулювання у справах (*settlement*), предметом яких є антиконкурентні узгоджені дії та зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку. Водночас, відмінність між останніми двома процедурами полягає у їх меті: процедура *settlement* здебільшого виступає інструментом оптимізації процедур в рамках розгляду справ, а процедура *leniency* варто розглядати через призму інструментарію для збору доказів.

Крім того, процедура *settlement* передбачає укладення угоди між відповідачем та органом Анти-монопольного комітету України (далі – Комітет), у якій визнається факт порушення, визначаються заходи для усунення його причин та обставин, а також гарантується зменшення штрафу на 15%. Хоча процедура врегулювання, запроваджена Регламентом Комісії № 622/2008 від 30.06.2008 про внесення змін до Регламенту № 773/2004 [6], у ЄС стосується справ щодо антиконкурентних угод, вітчизняні законодавці розширили сферу застосування даної процедури, включивши до неї справи, предметом розслідування яких є зловживання монопольним (домінуючим) становищем. Перший етап реформи також запустив процес розробки Комітетом актів, спрямованих на роз'яснення існуючих положень та внесених змін щодо процедур *settlement* [7] та *leniency* [8].

При цьому, у Звіті Європейської Комісії від 30.10.2024, який містить короткий огляд прогресу України у світлі євроінтеграційних процесів, наголошується на необхідності подальшого приведення вітчизняного конкурентного законодавства у відповідність до *acquis* ЄС [9]. Водночас, попередній Звіт Європейської Комісії від 01.02.2023 вказував на необхідності приведення, зокрема поняття «зловживання» та визначення «домінуючого становища» у відповідність із законодавством ЄС [10].

Наразі проводиться підготовка до другого етапу реформи вітчизняного законодавства про захист економічної конкуренції. З цією метою було розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Антимонопольного комітету України», зареєстрований за № 12440 від 26.01.2025 [11] (далі – Проєкт Закону). Враховуючи мету даного дисертаційного дослідження, автором приділено основну увагу до змін, що стосуються саме домінування на ринку та пов'язаних із цим питань.

Так, Проєктом Закону пропонується внести зміни до статті 12 Закону шляхом доповнення статті 12 Закону частиною шостою, якою передбачається, що методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання затверджується Комітетом та може встановлювати особливості визначення монопольного (домінуючого) становища на певних ринках. Закріплення відповідного положення у Законі, на думку автора, дозволить Комітету ефективно здійснювати контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на ринках товарів та послуг, що швидко розвиваються у зв'язку з посиленням процесів цифровізації та глобалізації. Так, на підставі даного положення Комітет буде наділений повноваженнями затверджувати методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання з урахуванням особливостей функціонування певних ринків. За своєю суттю, відповідні методики виступатимуть технологічними картами, які відображатимуть основні підходи до визначення монопольного (домінуючого) становища на ринку.

Загалом розроблення методик, спрямованих на закріплення особливостей застосування конкурентного законодавства у певній сфері чи на ринках з певними особливостями не є новим у діяльності Комітету. В даному контексті слід відзначити розроблені проєкти методик визначення меж ринку розповсюдження та споживання рекламної інформації (далі – Проєкт Методики про рекламну інформацію) [12], а також визначення меж ринків у сфері медіа (далі – Проєкт Методики у сфері медіа) [13]. Проєкти зазначених методик передбачають вказівки щодо визначення товарних, територіальних (географічних) та часових меж ринку. При цьому, згадані проєкти методик містять положення, згідно з яким у випадку неврегульованості методиками певних питань, пов'язаних із відповідними сферами, відповідні питання регулюються положеннями Методики, що, у свою чергу, свідчить про те, що проєкти методик виступають *lex specialis* до Методики. Крім того, на відміну від Проєкту Методики у сфері медіа, Проєкт Методики про рекламну інформацію містить положення, в яких відображені підходи до визначення обсягу ринку, а також розрахунку ринкових часток та рівнів концентрації на ринку. Так, Проєктом Методики про рекламну інформацію пропонується застосування двох показників для визначення рівня концентрації на ринку, а саме індексу концентрації (CRs розраховується як сума ринкових часток найбільших суб'єктів господарювання) та індексу Герфіндала-Гіршмана (HHI). Водночас, на нашу думку, було б доцільним також передбачати у відповідному проєкті інтерпретацію зазначених показників на відповідних ринках чи сферах, а не обмежуватись лише алгоритмами розрахунків таких показників. За основу для подальшого доопрацювання Проєкту Методики про рекламну інформацію в частині показників рівня концентрації ринку варто розглянути схвалений Комітетом проєкт методології розрахунку Індексу моніторингу конкурентного середовища (далі – Проєкт методології), який включає в себе п'ять основних категорій показників (бар'єри входу; концентрація ринку, динаміка ринку, попит, інші структурні показники). Основна мета даного проєкту – підвищити ефективність роботи та правозастосування законодавства про конкуренцію, розширюючи інформацію про стан конкурентного середовища на ринках через моніторинг стану конкурентного середовища в динаміці, підготовку аналітики для визначення пріоритетних напрямів роботи та адвокатування конкуренції в бізнес-середовищі. Так,

Проектом методології, зокрема, вказується, що «чим більше підприємств на ринку, тим менший ННІ, чим більш асиметричний ринок, тим вищий ННІ. Припускається, що чим вищий ННІ, тим менш конкурентним є середовище в обраному сегменті. У разі відсутності можливості розраховувати ННІ на обраному ринку або потреби значних ресурсів для цього, ННІ можна замінити на сумарну частку 4-ьох найбільших учасників ринку» [14]. Тобто, можливість включення вказаних положень до Проекту Методики про рекламну інформацію доцільно розглянути при подальшому доопрацюванні вказаного проекту методики.

Водночас, розробники Проекту Методики у сфері медіа не обмежились лише підходами до визначення основних параметрів ринку (товарних, географічних та часових), а й запропонували методологію для аналізу меж відповідних ринків у сфері медіа, яка ґрунтується «на прямій оцінці замінності, включаючи, зокрема, витрати на перехід, аналіз коефіцієнта відхилення та перехресної цінової еластичності», а також на аналізі «залишкового попиту, зокрема, текст гіпотетичного монополіста» [13]. Варто відзначити, що Проектом Методики у сфері медіа відображено застереження щодо недоцільності застосування тесту гіпотетичного монополіста у випадку якщо ціни є вищими за конкурентний рівень у зв'язку з певними чинниками, що справляють обмежувальний вплив на конкуренцію. При цьому, не лише випадки недоцільності застосування даного тексту передбачаються згаданим проектом, а й можливість використання тесту гіпотетичного монополіста, який ґрунтується на якості товару, а не на ціні, з огляду на ситуації, коли реалізація товару здійснюється за неціновим обміном. Тобто, за таких умов основна мета застосування видозміненого SSNIP-тесту полягатиме в отриманні результатів від опитаних учасників ринку щодо їх дій у випадку незначного, але суттєвого та стабільного покращення якості товару.

Крім того, питання внесення змін до правових презумпцій домінування суб'єкта господарювання на ринку (частка у розмірі більше 35 %), які наведені у статті 12 Закону, не порушується у Проекті Закону. Однак, як свідчить правозастосовна практика Комітету, у переважній більшості справ Комітетом встановлюється частка суб'єкта господарювання, яка значно перевищує 40–50 %. Частка на ринку здебільшого використовується Комітетом як одна із основних ознак ринкової влади, оскільки формулювання, що міститься у частині першій статті 12 Закону, у випадку наявності конкурентів, передбачає доведення Комітетом відсутності значної конкуренції, поняття якої у вітчизняному законодавстві про захист економічної конкуренції не визначено. При цьому, якщо звертатись до німецького Закону про конкуренцію [15], то у ньому передбачений пороговий показник домінування у розмірі не менше 40 %, що відповідає підходам Комісії, відображених у Повідомленні Комісії щодо Керівних настанов стосовно пріоритетів Комісії у застосуванні статті 82 Договору про заснування ЄС до зловживань домінуючих підприємств, спрямованих на виключення конкурентів від 2009 року [16], у якому вказується, що частка на ринку менше 40 % свідчить про малоймовірність домінування. Більш того, як свідчать положення проекту Керівних принципів щодо застосування статті 102 ДФЄС до зловживань домінуючим становищем, які спрямовані на усунення конкурентів [17], у практиці Комісії присутні тенденції, згідно з якими до ознак домінування на ринку слід віднести частку підприємства на ринку у розмірі 50 % і більше. Хоча, при цьому не виключається можливість встановлення домінування у випадку, якщо частка не досягає розміру 50 % відповідного ринку. З огляду на зазначене, вбачається доцільним також розглянути можливість внесення змін до статті 12 Закону в частині визначення порогових показників домінування.

Повертаючись до положень Проекту Закону, слід зазначати, що до статті 13 Закону, яка містить кваліфікуючі ознаки зловживання монополюючим (домінуючим) становищем на ринку та невичерпний перелік видів зловживань таким становищем, також пропонуються зміни, але більш змістовні у порівнянні із змінами до статті 12 Закону. Так, у частині першій статті 13 Закону, яка є загальною та за останні п'ять років найбільш застосовною у практиці Комітету, пропонується уточнити інтереси яких саме категорій учасників ринків можуть бути ущемлені внаслідок дій/бездіяльності домінуючого суб'єкта господарювання. Тобто, замість формулювання «інших суб'єктів господарювання чи споживачів» передбачається використання слів та словосполучень «постачальників чи покупців, у тому числі споживачів». З наведеного випливає, що пропонується редакція частини першої статті 13 Закону уточнює можливість кваліфікації дій/бездіяльності не лише домінуючого продавця, а й покупця, як зловживання домінуючим становищем.

Крім того, простежуються позитивні кроки на шляху до закріплення у частині другій статті 13 Закону формулювань положень, які містяться у статті 102 ДФЄС. Свідченням цього є доповнення пункту 2 частини другої статті 13 Закону, яка стосується зловживання монополюючим (домінуючим) становищем на ринку у вигляді застосування дискримінаційних цін чи інших умов, словами та словосполученнями «що створює для них невігідні умови конкуренції». Пропоноване формулювання в повній мірі відображає положення пункту (с) частини другої статті 102 ДФЄС. Водночас, пропоновані зміни, за своєю суттю, додають ще одну кваліфікуючу ознаку, яка потребуватиме доведення з

боку Комітету для встановлення зловживання монополієм (домінуючим) становищем на підставі пункту 2 частини другої статті 13 Закону. Тим не менш, незважаючи на те, що відповідні зміни лише передбачені на рівні Проекту Закону, Комітет уже відображав у своїй практиці підхід, за якого аналізувалися вплив дискримінаційної діяльності домінуючого суб'єкта господарювання на умови для конкуренції для інших суб'єктів господарювання. Так, рішенням Комітету від 21.12.2021 № 694-р [18] у справі № 126-26.13/75-20 було встановлено, що група суб'єктів господарювання у складі товариства з обмеженою відповідальністю «Інтерстарч Україна», приватного акціонерного товариства «Дніпровський КПК», приватного акціонерного товариства «Інтеркорн» застосовувала різні умови до рівнозначних угод із покупцями патоки крохмальної кукурудзяної та глюкозних сиропів. Так, Комітет, зазначив, що «оскільки патока крохмальна кукурудзяна та сиропи є незамінними для виробництва кондитерських виробів, встановлення різних умов до рівнозначних угод ставить одних покупців патоки у привілейоване становище по відношенню до інших, оскільки надає першим необґрунтованих конкурентних переваг». Крім того, Комітетом було враховано, що ДП «КК «РОШЕН», будучи пов'язаним відносинами контролю із відповідачем та яке діяло на ринку кондитерських виробів та придбавало товари у відповідача за значно меншими цінами у порівнянні із конкурентами (виробниками кондитерських виробів), могло отримати істотні конкурентні переваги.

Таким чином, незважаючи на те, що наразі пункт 2 частини другої статті 13 Закону не вимагає доведення додаткової кваліфікуючої ознаки як створення невігідних умов для конкуренції для певних категорій суб'єктів господарювання, Комітет, тим не менш, слідує підходу закріпленому у пункті (с) частини другої статті 102 ДФЕС.

Крім того, аналогічно підходу до внесення зазначених вище змін до пункту 2 частини другої статті 13 Закону Проектом Закону пропонується також привести у відповідність формулювання пункту 4 частини другої статті 13 Закону до положення пункту (b) частини другої статті 102 ДФЕС шляхом звуження категорій осіб, яким завдано або може бути завдано шкоди внаслідок обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку. Відповідне звуження здійснюється за рахунок виключення із кваліфікуючих ознак пункту 4 частини другої статті 13 Закону «інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців» та натомість закріплення акценту на інтересах споживачів.

Вартим уваги також є те, що положення Проекту Закону в частині внесення змін до статті 13 Закону не лише враховують положення ДФЕС, а національне конкурентне законодавство держав-членів ЄС. Так, пропонується Проектом Закону редакція пункту 5 частини другої статті 13 Закону щодо часткової або повної відмови від придбання або реалізації товару загалом відображає зміст пункту 4 частини другої статті 19 секції німецького Закону про конкуренцію, згідно з яким «зловживання має місце, зокрема, якщо домінуючий суб'єкт господарювання як постачальник або покупець певного виду товарів чи комерційних послуг, відмовляється постачати іншому суб'єкту господарювання такий товар чи комерційну послугу за адекватну винагороду, зокрема, надавати йому доступ до даних, мереж або інших об'єктів інфраструктури, і якщо таке постачання або надання доступу є об'єктивно необхідним для здійснення діяльності на ринку видобутку чи переробки, а відмова загрожує усуненням ефективної конкуренції на цьому ринку, за винятком випадків, коли така відмова має об'єктивне обґрунтування» [19].

Проектом Закону не лише пропонується внесення змін до існуючих положень статті 13 Закону, а й пропонується виключення певних пунктів із частини другої статті 13 Закону, а саме пункту 6 частини другої статті 13 Закону щодо суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин. Зазначена пропозиція, на нашу думку, може обумовлюватися наступним. Положення пункту 6 частини другої статті 13 Закону відрізняється від інших положень частини другої статті 13 Закону тим, що вимагає наявності суттєвого негативного впливу (суттєвого обмеження) на економічну спроможність інших суб'єктів господарювання. Водночас, конкурентоспроможність являє собою досить складне та багатогранне поняття, що охоплює усі ті фактори, які дозволяють підприємству розпочати та/або вести господарську діяльність, а також бути учасником ринку. Конкурентоспроможність підприємства, яка знає впливу від зловживання має обмежуватися суттєво. Звичайними ознаками такого обмеження є зменшення обороту, зниження прибутків та втрата ринкової частки, втрата важливих клієнтів, фінансові труднощі, закриття виробничих потужностей та відмова від важливих інвестиційних проєктів [20]. Однак, на практиці визначення суттєвості обмеження потребує трудомісткого й комплексного дослідження, а відтак здебільшого дії/бездіяльності домінуючого суб'єкта господарювання, які можуть призвести або призводять до обмежувального впливу на конкурентоспроможність інших підприємств кваліфікуються Комітетом через призму частини першої статті 13 Закону, свідченням чого є мізерна практика Комітету щодо застосування пункту 6 частини другої статті 13 Закону під час розслідування справ про порушення конкурентного законодавства. Крім того, слід

зазначити, що відповідний вид зловживання домінуючим становищем відсутній у переліку частини другої статті 102 ДФЕС. Зазначене може вказувати на те, що другий етап реформи вітчизняного конкурентного законодавства спрямований на якомога максимальне наближення законодавства про захист економічної конкуренції до *acquis* ЄС у світлі євроінтеграційних процесів.

Тим не менш, Проект Закону в певних аспектах розвиває положення ДФЕС шляхом їх пристосування до особливостей вітчизняного конкурентного законодавства. Згідно із частиною третьою статті 101 ДФЕС «будь-які угоди або рішення, що заборонені на підставі цієї статті, автоматично вважаються нікчемними». При цьому, у Коментарі до ДФЕС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС, вказується, що незважаючи на те, що статтею 102 ДФЕС не закріплює вказаного вище положення, однак у випадку зловживання домінуючим становищем відповідні правочини можуть бути визнані недійсними [21]. У свою чергу, Проект Закону відображає відповідний підхід шляхом доповнення статті 13 Закону положеннями, згідно з якими правочин, укладений домінуючим підприємством може бути визнаний недійсним в судовому порядку: за позовом постраждалої сторони правочину у випадку якщо умови правочину були визначені в результаті зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку; за позовом Комітету у випадку якщо такий правочин порушує інтереси держави у сфері підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності. Крім того, пропонується закріпити на рівні статті 13 Закону можливість для постраждалої сторони правочину повернути те, що передано суб'єкту господарювання, який зловживав монополієм (домінуючим) становищем на ринку, а в разі неможливості повернення у певних випадках – відшкодувати вартість за цінами на дату відшкодування. Пропоновані положення, враховуючи їх мету, в певній мірі доповнюють існуючі норми статті 55 Закону, предметом якої є регулювання питань, пов'язаних із відшкодуванням шкоди особою, що вчинила порушення, у подвійному розмірі. Водночас, у разі прийняття відповідних змін, не виключається можливість виникнення ситуацій, за яких суб'єкти господарювання «зловживатимуть» закріпленим правом та подаватимуть заяви про порушення конкурентного законодавства з метою отримання в подальшому додаткових підстав для визнання певних правочинів недійсними у судовому порядку.

Крім того, Проект Закону передбачає імплементацію положень щодо застосування, зокрема до суб'єктів господарювання поведінкових та/або структурних засобів захисту конкуренції, які передбачені статтею 7 Регламенту № 1/2003 та статтею 10 Директиви 2019/1. Так, статтею 10 Директиви 2019/1 передбачається можливість застосування конкурентними відомствами поведінкових або структурних засобів захисту конкуренції, які мають бути пропорційними до вчиненого порушення та необхідними для ефективного припинення порушення. При цьому, конкурентні відомства повинні обирати ті засоби захисту конкуренції, які є найменш обтяжливими для підприємств відповідно до принципу пропорційності. Так, можливість застосування поведінкових та структурних засобів захисту конкуренції пропонується закріпити у статті 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» та у статтях 48 та 48¹ Закону із можливістю застосування органами Комітету періодичних штрафних платежів за їх невиконання після спливу строку, що, у свою чергу, також є свідченням імплементації положень, передбачених статтею 24 Регламенту № 1/2003 та статті 16 Директиви 2019/1. У контексті структурних зобов'язань слід зазначити, що також пропонується внесення змін до статті 53 Закону, шляхом більш детального врегулювання пов'язаних із примусовим поділом питань щодо, зокрема строків виконання структурних зобов'язань, у тому числі примусового поділу, а також критеріїв, яких необхідно дотримуватися при обранні органами Комітету способу примусового поділу суб'єкта господарювання.

Незважаючи на те, що основна увага наразі приділена проведенню реформи конкурентного законодавства шляхом внесення змін, спрямованих на імплементацію конкурентного законодавства ЄС, на рівні законів України, необхідно також продовжувати роботу із «легалізацією» підходів Європейської Комісії та Суду ЄС до питань, пов'язаних із визначенням відповідного ринку та домінуючого становища підприємств. Так, наразі Європейською Комісією видано Повідомлення щодо визначення відповідного ринку, яке містить, зокрема підходи до визначення ринку у певних випадках, які було б доцільно відобразити у проекті методики визначення ринку, яка наразі розробляється Комітетом [22] (далі – Проект Методики визначення ринку). Повідомлення щодо визначення відповідного ринку звертає особливу увагу на визначення ринку: за значної диференціації товарів; за умов існування дискримінації між споживачами або групами споживачів; за наявності багатосторонніх платформ; за наявності ринків, на яких дослідження та розробки відіграють важливу роль; у випадку цифрових екосистем. Підходи Комісії до визначення відповідного ринку за наявності вказаних особливостей вважається доцільним для відображення у Проекті Методики визначення ринку.

Враховуючи значний правозастосовний досвід Європейської Комісії та Суду ЄС у справах, пов'язаних із зловживанням домінуючим становищем, в рамках ЄС ведеться робота над проектом Ке-

рівних принципів щодо застосування статті 102 ДФЕС до зловживань домінуючим становищем, які спрямовані на усунення конкурентів [17]. У разі офіційного видання Комісією вказаних керівних принципів доцільно розглянути можливість використання закріплених у них підходів до встановлення домінуючого становища та доведення зловживань таким становищем у практиці Комітету. З метою забезпечення правових підстав для використання зазначених підходів Комітетом у сфері контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції вказані керівні принципи можна «легалізувати» за допомогою актів «м'якого» права. Так, згідно з частиною шостою статті 4 Закону Комітет може надавати рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції. Як свідчить проведений аналіз актів Комітету, інструмент надання рекомендаційних роз'яснень уже використовувався Комітетом з метою наближення практики правозастосування у сфері захисту конкуренції до підходів, що використовуються в ЄС. Наприклад, рекомендаційними роз'ясненнями Комітету було легалізовано можливість використання підходів, які містяться у Керівних принципах застосування статті 101 ДФЕС до угод про горизонтальне співробітництво у формі Повідомлення від 17.07.2023 С/2023/4752 [23] та Керівних принципів щодо вертикальних обмежень від 30.06.2022 № 2022/С 248/0 [24]. Тим не менш, варто відзначити, що Комітетом також ведеться діяльність, спрямована на узагальнення основних підходів, що використовуються Комітетом під час розслідування справ про зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку. Яскравим свідченням такої діяльності є документ щодо «Узагальнення практики застосування органами Антимонопольного комітету України в 2017 – 2019 роках частини першої статті 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції», схвалений на засіданні Комітету від 19.11.2020. Відповідно до вказаного документа частиною першою статті 13 Закону описується близько 20-ти можливих складів правопорушення у вигляді зловживання монополієм (домінуючим) становищем. Цінність даної узагальненої практики полягає не тільки у тому, що вона має рекомендаційний характер для використання самим Комітетом, суб'єктами господарювання, фахівцями у галузі антимонопольного права з метою уникнення порушень законодавства про захист економічної конкуренції, а й у тому, що окреслює сучасну методологію Комітету та його територіальних відділень при: визначенні ринку, монополію (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на товарному ринку; встановленні об'єктивної сторони порушення; визначенні застосовної відповідальності [25].

Висновки. Отже, наразі триває процес приведення вітчизняного конкурентного законодавства у відповідність до *acquis* ЄС, під час якого пропонуються зміни не лише до процесуальних, а й матеріальних норм законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема в частині кваліфікації дій/бездіяльності суб'єктів господарювання як зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку. Здебільшого пропонувані зміни, зокрема до статті 13 Закону, спрямовані лише на закріплення на рівні Закону формулювань прикладів зловживань, які містяться у статті 102 ДФЕС. При цьому, до певних упущень пропонованих змін слід віднести питання порогових часток домінування на ринку, які закріплені у статті 12 Закону, яке наразі не є предметом обговорення серед ініціаторів законодавчих змін. Як свідчить правозастосовна практика Європейської Комісії, відображена як в існуючих актах «м'якого» права ЄС, так і в тих, що перебувають у процесі розробки, спостерігається тенденція до збільшення порогових значень правових презумпцій домінування суб'єктів господарювання на ринку. Враховуючи, що у вітчизняній практиці стосовно справ про зловживання (домінуючим) становищем на ринку у переважній більшості випадків Комітетом встановлюється монополію (домінуюче) становище суб'єкта господарювання із часткою, яка значно перевищує порогові показники, закріплені у статті 12 Закону, доцільно розглянути можливість внесення змін до вказаної статті, закріпивши порогові показники домінування не нижче 40-50 % (за винятком окремих випадків) із урахуванням *acquis* ЄС та досвіду держав-членів, наприклад Німеччини. Разом з тим, внесення відповідних змін зумовлює необхідність інтенсифікації процесів розробки роз'яснювальних актів, які закріплюватимуть сучасні підходи до визначення відповідного ринку та встановлення монополію (домінуючого) становища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 роки»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2012, № 690-р: станом на 17.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2012-%D1%80#Text>.
2. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України»: Закон України від 09.08.2023, № 3295-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3295-20#n194>.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
4. Смирнова К.В. Розвиток конкуренційного права України під впливом Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Право України*. 2021. № 11. С. 41–51.
5. Грудницький В.М. Гармонізація національного законодавства про зловживання монопольним (домінуючим) становищем із правом Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 59–63.
6. Commission Regulation (EC) No 622/2008 of 30 June 2008 amending Regulation (EC) No 773/2004, as regards the conduct of settlement procedures in cartel cases (Text with EEA relevance). *EUR-Lex*. 30.06.2008. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008R0622>.
7. Розпорядження Антимонопольного комітету України від 30.11.2023 № 18-рп «Про затвердження Порядку врегулювання у справах про антиконкурентні узгоджені дії та зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2260-23#Text>.
8. Розпорядження Антимонопольного комітету України від 30.11.2023 № 19-рп «Про затвердження Порядку звільнення від відповідальності за вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді антиконкурентних узгоджених дій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0002-24#Text>.
9. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Ukraine 2024 Report. *European Commission*. 30.10.2024. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf.
10. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. *European Commission*. 01.02.2023. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf.
11. «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Антимонопольного комітету України» № 12440. Верховна рада України. 26.01.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55703>.
12. Проект розпорядження АМКУ «Про затвердження Методики визначення меж ринку розповсюдження (поширення) та споживання рекламної інформації». *Антимонопольний комітет України*. 24.05.2024. URL: <https://bit.ly/4irLdKa>.
13. Проект розпорядження АМКУ «Про затвердження Методики визначення меж ринків у сфері медіа». *Антимонопольний комітет України*. URL: <https://bit.ly/4iXFk7F>.
14. Проект методології розрахунку Індексу моніторингу конкурентного середовища. *Антимонопольний комітет України*. 10.02.2021. URL: <https://amcu.gov.ua/events/indeks-monitoringu-konkurentnogo-seredovishcha>.
15. Competition Act in the version published on 26 June 2013 (Bundesgesetzblatt (Federal Law Gazette) I, 2013, p. 1750, 3245), as last amended by Article 1 of the Act of 25 October 2023 (Federal Law Gazette I, p. 294).
16. Communication from the Commission — Guidance on the Commission's enforcement priorities in applying Article 82 of the EC Treaty to abusive exclusionary conduct by dominant undertakings [Електронний ресурс] – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52009XC0224%2801%29>.
17. Draft Guidelines on exclusionary abuses of dominance. *European Commission*. URL: https://competition-policy.ec.europa.eu/public-consultations/2024-article-102-guidelines_en.
18. Рішення Антимонопольного комітету України від 21.12.2021 № 694-р у справі № 126-26.13/75-20. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/61d/d4a/00c/61dd4a00ce094612499114.pdf>.
19. Competition Act in the version published on 26 June 2013 (Bundesgesetzblatt (Federal Law Gazette) I, 2013, p. 1750, 3245), as last amended by Article 1 of the Act of 25 October 2023 (Federal Law Gazette I, p. 294).
20. Коментар до Закону України «Про захист економічної конкуренції» на основі порівняльного аналізу з правилами Європейського Союзу. Європейська Комісія. – 2006. – 440 с.
21. ТОМÁŠEK, M., ŠMEJKAL, V. та ін. Коментар до Договору про функціонування ЄС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС. Прага: Wolters Kluwer ČR, 2024, 1780 с.
22. Проект Методики визначення ринку. Антимонопольний комітет України. 14.03.2019. URL: <https://bit.ly/4kPpYUu>.

23. Щодо принципів оцінки відповідності певних категорій горизонтальних узгоджених дій суб'єктів господарювання положенням статей 10 та 11 Закону України «Про захист економічної конкуренції»: Рекомендаційні роз'яснення АМКУ від 24.12.2024, № 15-pp. URL: <https://bit.ly/4iwbibk>.
24. Щодо принципів оцінки відповідності вертикальних узгоджених дій стосовно постачання та використання товарів положенням статей 10 та 11 Закону України «Про захист економічної конкуренції»: Рекомендаційні роз'яснення АМКУ від 24.12.2024, № 16-pp. URL: <https://bit.ly/3RnCCMR>.
25. Узагальнення практики застосування органами Антимонопольного комітету України в 2017–2019 роках частини першої статті 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції». *Антимонопольний комітет України*. 19.11.2020. URL: <https://bit.ly/4hI2NbS>.